

SIGILII ALE BRÂNCOVENILOR

MARIA DUȚU

Colecția de sfragistică a Cabinetului numismatic al Muzeului Municipiului București cuprinde un număr important de sigilii domnești, boierești, ecleziastice, negustorești sau ale diferitelor instituții, cu precădere bucureștene, obținute prin donații și achiziții de-a lungul timpului.

Ne propunem să prezentăm patru sigilii inedite din această colecție, aparținând familiei Brâncovenilor:

1. *Ctitorul Așezămintelor Brâncovenești (Safta Brâncoveanu)*¹

Sigiliu oval, din alamă, 21 × 24 mm, cu mânerul din lemn; înalt de 9,6 cm; cu legenda în interiorul unei borduri liniare: KTITORUL ASHEZĂMINTELOR BRÂNKOVENEȘTI 1858. În centrul câmpului sigilar se află scutul familiei ctitorului, alcătuit din șase cartiere: în primul cartier, despicat, apare în al doilea câmp o cruce dublă, latină, plasată pe o terasă curbă verde, primul câmp este fasciat de zece piese, argint și roșu – stema Ungariei; în cartierul doi, pe aur, este înfățișată acvila bicefală a Imperiului austriac; al treilea cartier reprezintă pe roșu leul Boemiei; al patrulea cartier conține pe azur trei capete de lei încoronați din față – stema Dalmației; în al cincilea cartier este figurat un cavaler ținând, în pal, în mâna dreaptă o spadă – stema familiei Brâncoveanu; al șaselea cartier prezintă câmpul în eșichier de 28 de piese, alb și roșu – stema Croației. Sub scut, într-un ecuson care suprapune o stea cu șapte raze, apare monograma ctitorului – S.B.B., cu litere cursive – Safta Basarab-Brâncoveanu². Totul adăpostit sub un mantou de purpură, tivit cu franjuri și căptușit cu hermină, timbrat de o coroană de conte, suprapusă de o coroană princiară³.

Așezămintele Brâncovenești erau compuse din: Așezământul Biserica „Domnița Bălașa”, cu școală și azil (existente încă din 1752)⁴ și Așezământul Brâncovenesc cu spitalul, înființate prin Actul de fundațiune⁵ al Saftai Brâncoveanu, din octombrie 1835, și întărit prin Hrisovul⁶ din 25 martie 1836, dat de domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica.

Epitropia Așezămintelor Brâncovenești a folosit și folosește sigiliul cu stema familiei Brâncoveanu și sigiliul⁷ Saftai Brâncoveanu din Actul de fundațiune mai sus amintit.

— 1 —

— 2 —

— 3 —

— 4 —

Pl. I. Sigilii ale Brâncovenilor: 1 Cîtorul Așezămintelor Brâncovenești (Safta Brâncoveanu); 2 Familia Brâncoveanu-Bibescu; 3 Contesa Genevieve Starjenska-Bibescu; 4 Marchiza Elena de Belloy-Bibescu.

Sigiliul „Ctitorului Așezămintelor Brâncovenesti”, datat 1858, conține reprezentarea heraldică descrisă de Constantin Bălăceanu-Stolnici în studiul „Așezămintele Brâncovenesti”⁸, dar, fără monograma Saftei Brâncoveanu. Presupunem că acest sigiliu a fost folosit probabil de „Consiliul de familie” format din urmașii domnitorului Constantin Brâncoveanu, consiliu care făcea parte din Epiropia „Așezămintelor Brâncovenesti”.

2. Familia Brâncoveanu-Bibescu⁹

Sigiliu oval, argint, 31,5 × 36 mm, cu mânerul din lemn lustruit; înalt de 11,6 cm; anepigraf. În centrul câmpului sigilar se află un scut, cu bordură dublă, scartelat, în cartierele unu și patru fiind reprezentate pe argint, trei capete de negri, plasate 2, 1 în culori naturale, cu o panglică din același metal în jurul capetelor; în cartierele doi și trei apare figurat pe azur, pe o terasă verde, un cavaler în armură de argint, călărind și ținând în mâna dreaptă o spadă. În scutul central, pe azur, se află șevronul Bibeștilor, de aur, însoțit de o stea de argint. Scutul este timbrat de un coif, plasat din față, suprapus la rândul său, de o coroană deschisă, din spatele căreia ies lambrechini. Totul este adăpostit sub un mantou de purpură tivit cu franjuri de aur și căptușit cu hermină, timbrat de o coroană princiară închisă.

Sigiliul datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în perioada când circula teoria¹⁰ susținută inițial de către B.P. Hasdeu, potrivit căreia stema cu cele trei capete de arapi ar fi aparținut dinastiei Basarabilor. Întrucât, după cum se știe, domnitorul Constantin Brâncoveanu purtase în titulatura sa și numele de Basarab (amintind descendența sa din respectiva dinastie prin bunica maternă, domnița Elena, fiica lui Radu Șerban Voievod Basarab – Craiovescu), stema din sigiliul analizat simbolizează, prin conținutul cartierelor sale, situația de fapt existentă la acea epocă a ramurii familiei Bibescu, care, printr-o dublă înfiere¹¹, adoptase numele domnesc al Brâncovenilor. Astfel, respectiva stemă cuprinde, în cartierele unu și patru, armele presupuse a fi aparținut dinastiei Basarabilor¹², în cartierele doi și trei stema conferită de Leopold I lui Constantin Vodă Brâncoveanu, în 1688, și reconfirmată¹³ în 1695, ecusonul central purtând armeriile Bibeștilor, căreia îi aparținea prin sânge beizadeaua Grigore, fiul domnitorului Gheorghe Bibescu, care, prin adopțiunea amintită, își schimbase numele de familie în Basarab-Brâncoveanu.

3. Contesa Genevieva Starjenska, născută Bibescu¹⁴

Sigiliu rotund, 20 mm, din argint, anepigraf, înalt de 7,45 cm, cu mânerul din argint, cizelat cu ornamente florale. În câmpul sigilar, într-un cerc perlat, se află două scuturi acolate; în primul este reprezentat herbul Lis, căruia îi aparținea stema familiei conților Starjenski, din care făcea parte soțul posesoarei însemnului, stemă alcătuită astfel: în câmp de azur, un vârf de săgeată de argint, suprapus de două traverse, din același metal, plasate în fascie; în al doilea scut se află gravată stema familiei Bibescu al cărui câmp se prezintă tăiat și despicat în talpă: în primul cartier o acvilă cruciată, încoronată, cu zborul în sus și ținând în gheare atributele domniei, la dextra spada și la senestra buzduganul; al doilea cartier este tripartit în fascie, în culorile tricolorului românesc: roșu, galben (aur) și albastru; în al treilea cartier apare un șevron de aur însoțit de o stea cu șase raze¹⁵ de argint, totul pe azur. Scuturile sunt timbrate de o coroană contală. Sigiliul datează din epoca «fin de siècle», mânerul fiind cizelat în stilul «Sécession» la modă în acel timp.

Sigiliu rotund, 20 mm, din bronz alămit, montat pe un tambur octogonal, cu înălțimea totală de 14,8 cm, având mânerul în formă de coloană canelată, deasupra căreia atârnă o ghirlandă de frunze flancată în ambele părți de câte un cartel dreptunghiular; coloana se încheie cu un capitel, de asemenea circular, pe care stă acvilă cu zborul semideschis, ținând într-una din gheare un scut cu câmpul plin, de tip francez vechi. Sub acvilă apare semnătura sculptorului francez Moigniez¹⁷, care a executat acest obiect. În câmpul sigilar, se află două scuturi acolate, într-un cerc perlat, în dextra cel al familiei marchizilor de Belloy, fasciat de șapte piese, de aur și roșu, iar în senestra, scutul familiei Bibescu, tăiat și despicat în talpă; în primul cartier, acvila cruciată, încoronată cu zborul în sus și ținând în gheare însemnele domnești spada și buzduganul; al doilea cartier este tripartit în fascie, în culorile tricolorului românesc: roșu, galben (aur) și albastru; în al treilea se află reprezentat un șevron de aur, însoțit de o stea de argint, totul pe azur. Scuturile sunt timbrate de o coroană deschisă. În registrul inferior al sigiliului apare o eșarfă ondulată, ce înconjoară cele două scuturi purtând gravată devisa familiei de Belloy: AMOR OPIT SUPERBIAM¹⁸. Partea de sus a mânerului aparține perioadei anterioare anului 1894 (data morții gravurului sus-menționat), în timp ce restul piesei (coloana și sigiliul) a fost realizat ulterior anului 1902, după căsătoria Elenei Bibescu cu marchizul Hubert de Belloy.

Înrudirea familiei Brâncoveanu (Bibescu) cu mari familii nobile franceze, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a creat diversilor săi membri posibilitatea ca sigiliile de genul celor descrise mai sus să fie executate la Paris de artiști renumiți (ca de pildă Moigniez) sau de gravori cu renume, buni cunoscători ai regulilor heraldice și în același timp excelenți realizatori ai acestui fel de obiecte uzuale și de podoabă totdeauna.

Pe lângă importanța documentară, cele patru sigilii prezintă și o deosebită valoare artistică, datorită și faptului că două dintre ele au aparținut unor distinse doamne, față de care artiștii s-au străduit să fie mai exigenți cu lucrările executate.

NOTE

* Mulțumim și pe această cale celui care a fost Dan Cernovodeanu pentru sprijinul acordat.

¹ Inv. MMB 25276.

² C. Bălăceanu-Stolnici, *Așezămintele Brâncovenesti*, în Arhiva genealogică, Iași, 3-4, 1996, p. 41-42. Autorul descrie două reprezentări heraldice de sigilii folosite de Epitropia Așezămintelor Brâncovenesti.

³ Prezența acestei coroane insolite se explică prin faptul că domnitorul Constantin Brâncoveanu a fost făcut conte al Ungariei, în 1688, și principe al Sfântului Imperiu, în 1695.

⁴ C. Bălăceanu-Stolnici, *op. cit.*, nota 2, p. 39.

⁵ *Ibidem*, p. 40, și V. Gomoiu, V. Plătăreanu, *Centenarul Spitalului Brâncovenesc (1837-1937)*, București, 1937, p. 397.

⁶ C. Bălăceanu-Stolnici, *op. cit.*, *loc. cit.* Hrisovul cu sigiliul domnesc semnat de domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica, din 25 martie 1836, se află în colecția de documente a MMB, inv. 25 164.

⁷ *Ibidem*, p. 41.

⁸ *Ibidem*, p. 41-42.

⁹ Inv. MMB 109216. Impresiunea în ceară a sigiliului în D. Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, planșa LXXVI, nr. 3, 33 × 29 mm.

¹⁰B.P. Hașdeu, *Istoria critică a românilor*, I, ed. I, București, 1873, p. 96–98, *ibidem*, ed. II, București, 1875, p. 95–97, *idem*, *Etymologicum Magnum Romaniae*, II, București, 1887, p. 1459, III, București, 1893, p. 2 567–2 575, IV, București, 1898, p. XXXIX–XL și XLV–XLVII și *idem*, *Basarabii. Cine? De unde? De când?*, București, 1894, p. 13–16.

¹¹ Marele Ban Grigore Brâncoveanu, neavând urmași, a adoptat pe nepoata de soră a soției sale, Safta Balș, și anume, Zoe Mavrocordat, care s-a căsătorit apoi cu domnitorul Gheorghe Bibescu. Fiul lor, prim născut, Grigore, i s-a transmis printr-o secundă adopție, numele de Brâncoveanu, purtat de mama sa, înfiată la rândul ei în modul indicat mai sus.

¹² La acea epocă, datorită lui B.P. Hasdeu, istoriografia noastră acorda un credit maxim teoriei acestuia cu privire la rolul celor trei capete de arapi în stema dinastică a Basarabilor.

¹³ Vezi A. de Foras, *Notice historique et généalogique sur les Princes Basaraba de Brancovan...*, Geneva, 1889, p. V–VI, 32 și 37, precum și Almanahul de Gotha, 1877, p. 215, și *idem*, 1896, p. 304.

¹⁴ Inv. MMB 109217. Genevieve Bibescu (1869–1910), fiica beizadelei Nicolae, fiul domnitorului Gheorghe Bibescu, s-a căsătorit în anul 1892 cu contele Leonard Starjenski.

¹⁵ Reprezentarea diferită, când cu cinci, când cu șase raze a stelei însoțind șevronul Bibescuilor, se datorează în majoritatea cazurilor inadvertențelor făcute de diverși gravori. Reprezentarea corectă rămîne cea cu steaua în șase colțuri.

¹⁶ Inv. MMB 109218. Elena Bibescu (1870–1945), după o primă căsătorie cu D. Cesianu, se căsătorește, în 1902 cu marchizul Hubert de Belloy de Saint Lienard. Elena Bibescu era sora Genevievei Starjenska.

¹⁷ Jules Moigniez (1835–1894), sculptor animalier, a făcut parte din școala de sculptură franceză, elev al lui Paul Comolera, a debutat la Expoziția universală de la Paris din 1855. El a lucrat și pentru împăratul Napoleon III, castelul de la Compiègne conținând și câteva lucrări ale sale. Vezi É. Bénédit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, Paris, vol. IV, 1956, p. 154.

¹⁸ „Dragostea învinge trufia”, deviză poetică, de un gen întâlnit mai rar în stemele marilor familii aristocratice franceze, la care abundă devizele cu conținut războinic.

SCEAUX DE LA LIGNÉE BRÂNCOVEANU

RÉSUMÉ

On présente quatre sceaux de la lignée Brâncoveanu se trouvant dans les collections de Musée de la Ville de Bucarest. Ils ont appartenu aux suivants: le fondateur des Établissements des Brâncoveanu (Safta Brâncoveanu), 1858 (n° 1); la famille Brâncoveanu-Bibescu, deuxième moitié du XIXe siècle (n° 2); la comtesse Geneviève Starjenska née Bibescu, fin du XIXe siècle (n° 3); la marquise Hélène de Belloy née Bibescu, après 1902 (n° 4).